

DOI: <https://doi.org/10.69722/1694-8211-2024-57-5-11>

УДК: 336

Имаралиев О. Р., экон. илимд. канд., доцент

oimaraliev@oshsu.kg

ORCID: 0000-0002-1172-7307

ОшМУ, Ош ш., Кыргызстан

КАЙРА ИШТЕТҮҮ ИШКАНАЛАРЫНЫН КАРЖЫЛЫК- ЭКОНОМИКАЛЫК ЖАНА МАТЕРИАЛДЫК-ТЕХНИКАЛЫК РЕСУРСТАРЫНЫН КОЛДОНУЛУУСУ

Макалада кайра иштетүү ишканаларынын натыйжалуулугун жогорулатууда колдонулуучу негизги ресурстар боюнча, анын ичинен, финансылык-экономикалык жана материалдык-техникалык ресурстарды эффективдүү колдонуу боюнча обзордук анализ каралган. Кайра иштетүү ишканаларынын өндүрүмдүүлүгүн жогорулатууда каржылык, экономикалык, материалдык-техникалык ресурстарды колдонуунун артыкчылыктуу жактары илимий-теориялык негизде далилденген. Ошондой эле ар кандай кайра иштетүү ишканалары үчүн жогору кирешелүүлүккө жана мыкты натыйжалуулукка жетүүдө финансылык-экономикалык жана материалдык-техникалык ресурстарды колдонуунун ордун ачып берүү максатталган. Изилдөөдө салыштыруу, анализдөө жана гипотезалык ыкмалар колдонулуп, илимий-теориялык аспектилер келтирилген. Натыйжада, ишканаларда каржылык ресурстарды башкаруу процессинде калыптандыруу булактары жана аларды пайдалануунун багыттары жөнүндө маселелер чечилерин көрсөттүк. Өнүккөн өлкөлөрдүн экономикалык көрсөткүчтөрү киши башына ички дүң продукт, жумушсуздуктун деңгээли, адамдык өнүгүү индекси, инфляциянын деңгээли жана башка ушул сыяктуу экономиканын жана коомдун негизги аспектилерин камтыйт.

Түйүндүү сөздөр: каржы, кайра иштетүү ишканалары, каржылык-экономикалык ресурстар, материалдык-техникалык ресурстар.

Имаралиев О. Р., канд. эконом. наук, доцент

oimaralie@oshsu.kg

ORCID: 0000-0002-1172-7307

ОшГУ, г. Ош, Кыргызстан

ИСПОЛЬЗОВАНИЕ ФИНАНСОВО-ЭКОНОМИЧЕСКИХ И МАТЕРИАЛЬНО-ТЕХНИЧЕСКИХ РЕСУРСОВ ПЕРЕРАБАТЫВАЮЩИХ ПРЕДПРИЯТИЙ

В данной статье представлен обзорный анализ основных ресурсов, используемых при повышении эффективности перерабатывающих предприятий, в том числе эффективное использование финансовых, экономических и материально-технических ресурсов. На научно-теоретической основе доказаны преимущества использования финансовых, экономических, материально-технических ресурсов в повышении производительности перерабатывающих предприятий. И в статье ставится цель раскрыть место использования финансовых, экономических и материально-технических ресурсов в достижении высокой рентабельности и наилучшей эффективности работы различных перерабатывающих предприятий. В исследовании использованы методы сравнения, анализа и гипотез, представлены научные и теоретические аспекты. В результате мы показали, что в процессе управления финансовыми ресурсами на предприятиях решаются вопросы об источниках формирования и направлениях их использования. Экономические показатели развитых стран включают валовой внутренний продукт на душу населения, уровень безработицы, индекс человеческого развития, уровень инфляции и другие ключевые аспекты экономики и общества.

Ключевые слова: финансы, перерабатывающие предприятия, финансово-экономические ресурсы, материально-технические ресурсы.

*Imaraliev O. R., cand. of economics, associate professor,
oimaraliev@oshsu.kg
ORCID: 0000-0002-1172-7307
Osh State University, Osh city, Kyrgyzstan*

USE OF FINANCIAL-ECONOMIC AND MATERIAL-TECHNICAL RESOURCES OF RECYCLING ENTERPRISES

This article provides an overview analysis of the main resources used in increasing the efficiency of processing enterprises, including the effective use of financial, economic and material and technical resources. Advantages of using financial, economic, material and technical resources in increasing the productivity of processing enterprises have been proven on a scientific and theoretical basis. And, in the article, it is aimed to reveal the place of use of financial, economic and material and technical resources in achieving high profitability and best efficiency for various processing enterprises. Comparison, analysis and hypothesis methods are used in the research, scientific and theoretical aspects are presented. As a result, we have shown that in the process of managing financial resources in enterprises, issues about sources of formation and directions of their use are solved. Economic indicators of developed countries include gross domestic product per capita, unemployment rate, human development index, inflation rate and other key aspects of the economy and society.

Keywords. *finance, processing enterprises, financial and economic resources, material and technical resources.*

Киришүү. Көпчүлүк учурда өлкөнүн ички дүң продукциясы (ИДП) негизги көрсөткүчтөрдөн болуп саналат. Анткени анын курамы өлкөнүн экономикасынын структурасын билдирген жеке керектөө (С), инвестиция (I), мамлекеттик чыгашалар (G) жана таза экспорт (X - M) деген компоненттерден турат:

1. Жеке керектөө (С) – белгилүү бир мезгил ичинде үй тиричиликке керектелген бардык товарлардын жана кызмат көрсөтүүлөрдүн жалпы керектөө наркы.

2. Инвестиция (I) бизнес инвестициясын, кыймылсыз мүлккө инвестицияны, жабдууларды инвестициялоону, инфраструктуралык инвестицияны жана запастагы өзгөрүүлөрдү камтыйт.

3. Мамлекеттик чыгашалар (G) товарларга, кызмат көрсөтүүлөргө (мисалы, мамлекеттик эмгек акы), жабдууларга жана инфраструктурага мамлекеттик чыгашаларды камтыйт.

4. Таза экспорт (X - M) – товарлардын жана кызмат көрсөтүүлөрдүн экспорту менен алардын импортунун ортосундагы айырма.

Ошондо, ИДПнын формуласы: $ИДП = C + I + G + (X - M)$ көрүнүшүндө болот.

Формуланын 1- жана 2-компоненттери (С жана I) экономиканын жеке секторлорун камтыйт, ал эми мамлекеттик чыгашалар (G) жана таза экспорт (X - M) мамлекеттик жана тышкы операцияларды билдирет.

Изилдөөнүн материалдары жана усулдары. Биз өнөр жай жана кайра иштетүү ишканалары ички дүң продуктунун (ИДП) жана бүтүндөй коомдун экономикалык ишмердүүлүгүнүн маанилүү курамдык бөлүгү болуп саналат деп айта алабыз. Анткени бул ишканалардын ИДПга карата таасир берүүсү төмөнкүдөй болушу мүмкүн:

1. **Өндүрүштүн өсүшү:** Өнөр жай жана кайра иштетүү ишканаларындагы өндүрүштүн өсүшү бүтүндөй өлкөдөгү өндүрүштүн өсүшүнө алып келет, демек, өлкөнүн ИДПсынын өсүшүнө алып келет. Мындай тенденциялар экономикалык активдүүлүктүн жалпы деңгээлин жогорулатат жана улуттук кирешенин өсүшүнө салым кошо алат.

2. **Инвестициялар жана технологиялык инновациялар:** Өнөр жай жана кайра иштетүү ишканаларынын ишмердүүлүгү көбүнчө жаңы технологияларга жана

инновацияларга инвестиция салуу менен байланышкан. Жаңы технологияларды иштеп чыгуу жана ишке киргизүү эмгек өндүрүмдүүлүгүн жогорулатууга жана кошумча наркты жогорулатууга мүмкүндүк берет, бул ИДПга да оң таасирин тийгизет.

3. **Экспорт:** Көптөгөн өндүрүш товарлары экспорттолот. Демек, кайра иштетүү өнөр жайы продукциясынын экспортунун өсүшү да ИДПнын өсүшүнө алып келет.

4. **Экологиялык жана социалдык аспектилери:** Өнөр жай ишинин айрым түрлөрү айлана-чөйрөгө жана адамдын ден соолугуна терс таасирин тийгизиши мүмкүн. Демек, мындай иш-чаралар социалдык жана экологиялык аспектилери, анын ичинде айлана-чөйрөнү коргоого жана кызматкерлердин эмгек шарттарын жакшыртууга кеткен чыгымдарды жөнгө салууну жана эске алууну талап кылат.

Ошентип, кайра иштетүү ишканалары бүткүл өлкөнүн ИДПга жана экономикалык активдүүлүгүнө олуттуу таасирин тийгизет. Андыктан өлкөдөгү өнөр жай жана кайра иштетүү ишканаларынын өнүгүүсүнө шарт түзүү жана алардын иштөөсүнө колдоо көрсөтүү керек.

Кыргыз Республикасында кайра иштетүү өнөр жайы өнүгүп жаткан багыттардын бири болуп эсептелет, бирок бул өнүгүүнүн көлөмү өлкөнүн конкреттүү тармактарынан жана айрым ишканаларынан көз каранды.

Тармактын алдында турган кээ бир кыйынчылыктарга, мисалы, колдоо болгон ресурстардын жетишсиздигине карабастан, кайра иштетүү өнөр жайы Кыргызстандын экономикасында маанилүү роль ойнойт. Өлкөнүн өнөр жайы текстиль, тамак-аш жана курулуш буюмдарын, электр техникасын өндүрүүгө, ошондой эле пайдалуу кендерди казып алууга жана кайра иштетүүгө багытталган.

Кыргызстандын өкмөтү кайра иштетүү өнөр жайын колдоо жана өнүктүрүү боюнча бир катар демилгелерди, анын ичинде кичи жана орто ишканаларды өнүктүрүү, жумушчу күчүн даярдоо, өндүрүштүк мүмкүнчүлүктөрдү модернизациялоо жана чет элдик инвестицияларды тартуу боюнча программаларды ишке ашырууда [2].

Бирок COVID-19 сыяктуу глобалдык өзгөрүүлөрдүн натыйжасында дүйнөлүк экономиканын төмөндөшү жана соода мамилелериндеги өзгөрүүлөрдүн фонунда Кыргызстандын кайра иштетүү өнөр жайы башка көптөгөн тармактар сыяктуу эле, кээ бир кыйынчылыктарга туш болду. Жалпысынан алганда, Кыргызстандын кайра иштетүү өнөр жайынын өнүгүү потенциалы бар жана күч-аракеттерди модернизациялоого, өндүрүштү жакшыртууга жана тышкы өзгөрүүлөргө туруктуулукка буруу маанилүү.

Кайра иштетүүчү ишканалар чийки затты, энергияны, эмгекти жана технологияны камтыган ар кандай ресурстарды кайра иштетүү менен продукция өндүрүп чыгаруучу ишканалар болуп саналат. Алар кайра иштетүү жана өндүрүү процессинде, жогоруда айткандай эле, сырьёлук, каржылык, энергия, эмгек, материалдык-техникалык, технологиялык маалыматтык ж. б. ар кандай ресурстарды колдонушат. Кайра иштетүү өнөр жайында колдонулган негизги ресурстардын айрымдары төмөнкүлөр:

1. Чийки зат жана материалдар: Кайра иштетүү өнөр жайына жана өндүрүштүн конкреттүү түрлөрүнө жараша чийки заттын жана материалдардын ар кандай түрлөрү колдонулат. Булар металлдар, пластмассалар, текстиль, жыгач, химиялык заттар, айыл чарба жана мал чарба продуктылары ж. б. болушу мүмкүн.

2. Энергия: Кайра иштетүүчү ишканалар жабдууларды, жылуулукту, жарыкты жана башка алуу үчүн олуттуу көлөмдөгү энергияны талап кылат. Энергияны электр

энергиясы, газ, көмүр, мунай жана кайра жаралуучу энергия сыяктуу ар кандай булактардан алууга болот.

3. Жумушчу күчү: кайра иштетүүчү ишканаларда жумушчулар жана өндүрүш адистери маанилүү роль ойнойт. Аларга өндүрүш линияларында иштеген жумушчулар, квалификациялуу техник-технологдор, менеджерлер жана башка адистер кириши мүмкүн.

4. Технологиялар жана жабдуулар: Заманбап технологиялар жана жогорку сапаттагы жабдуулар кайра иштетүү тармагында өндүрүмдүүлүктү, өндүрүштүн сапатын жана коопсуздугун жогорулатууда маанилүү роль ойнойт.

5. Каржылык жана маалыматтык ресурстар: кайра иштетүүчү ишканаларда да каржы ресурстары өндүрүштү, сырьёлорду жана материалдарды сатып алуу, эмгек акы жана башка өндүрүштүк операцияларды камсыз кылуу үчүн активдүү пайдаланылат. Өндүрүштү натыйжалуу уюштуруу жана башкаруу үчүн маалыматтык технологиялар жана маалыматтык башкаруу ресурстары да маанилүү.

Бул өндүрүш тармагында колдонулган ресурстардын бир нече мисалдары жана ар бир ишкана өзүнүн муктаждыгына жараша ресурстардын ар кандай комбинацияларын жана өзгөчөлүгүн колдоно алат.

Кайра иштетүүчү ишканалардын инвентаризациясы чийки затты өндүрүү жана акыркы продуктыларга кайра иштетүү үчүн колдонулган бардык физикалык каражаттарды, жабдууларды, шаймандарды, чийки заттарды, материалдарды, процесстерди жана башка техникалык мүлктү камтыйт.

Кайра иштетүүчү ишканалардын материалдык-техникалык ресурстарын талдоо жана аспектилик баа берүүнү төмөндө келтиребиз (1-таблица).

1-таблица. Кайра иштетүүчү ишканалардын материалдык-техникалык ресурстарын талдоо жана аспектилик баа берүү

№	Материалдык-техникалык ресурстар	Талдоо жана аспектилик баа берүү
1.	Жабдуулар жана технологиялык процесстер	Колдонулган жабдуулардын абалын жана натыйжалуулугун, анын заманбап стандарттарга шайкештигин жана жаңылоо же модернизациялоо мүмкүнчүлүгүн баалоо.
2.	Чийки заттардын жана материалдардын запастары	Чийки заттын жана материалдардын болушун жана түзүмүн талдоо, жеткирүү мөөнөттөрүн жана колдонулган материалдардын сапатын аныктоо.
3.	Ресурстардын болушу	Материалдарды жана жабдууларды жеткирип берүүчүлөрдүн ар түрдүүлүгүн жана жеткиликтүүлүгүн баалоо, баалардын туруктуулугун жана узак мөөнөттүү өнөктөштүктүн мүмкүнчүлүгүн баалоо.
4.	Ресурстарды сарамжалдуу пайдалануу	Материалдык-техникалык ресурстарды пайдалануунун натыйжалуулугун, аларды пайдалануунун даражасын жана өндүрүш процесстерин оптималдаштыруу мүмкүнчүлүгүн аныктоо.

Материалдык-техникалык ресурстарды талдоо өндүрүш процесстерин оптималдаштыруу, чыгымдарды азайтуу, өндүрүштүн туруктуулугун камсыз кылуу жана ишкананын атаандаштыкка жөндөмдүүлүгүн жогорулатуу үчүн зарыл.

Өлкөбүздүн региондорунда экологиялык таза сырьё бар экени баарыбызга белгилүү, муну менен мал чарбасынын сапаттуу продукциясы, анын ичинде кайра иштетилген сүттү жана андан жасалган продукцияны өндүрүү, ошондой эле жашылча менен мөмө-жемиштерди кайра иштетүү чоң потенциалга ээ экендиги байкалат [1].

Айыл чарба продукцияларын кайра иштетүү үчүн колдонулуучу материалдык-техникалык ресурстар өндүрүлүүчү продукциянын өзгөчөлүгүнө карап айырмаланып турат. Андыктан сүттү кайра иштетүүчү комбинаттын жабдуулары сүт азыктарын кайра иштетүү жана өндүрүү үчүн колдонулуучу, төмөнкү элементтерден турган ар кандай техникалык түзүлүштөрдү камтыйт:

1. Сүттү кабыл алуу жана сактоо: сүт муздаткычтарды, сүттү сактоочу резервуарларды, сүттү чыпкалоо жана тазалоо системаларын өзүнө камтыйт.

2. Пастеризация: зыяндуу микроорганизмдерди жок кылуу үчүн сүттү жылытуу жана андан кийин муздатуу үчүн жабдуулар.

3. Гомогенизация: гомогендөө процесси үчүн жабдуулар, ал бир тектүү аралашмаларды түзүүчү жана сүт шламынын бөлүнүшүнө жол бербөөчү.

4. Ачытуу жана бышыруу: йогурт, айран, быштак жана башка сүт азыктарын өндүрүү үчүн.

5. Таңгактоо: акыркы сүт азыктарын таңгактоо үчүн жабдуулар, анын ичинде таңгактоочу машиналар, этикеткалоо системалары ж. б.

6. Сактоо жана муздатуу: даяр продукцияны кампага же чекене соода түйүндөрүнө жөнөтүү алдында сактоо жана муздатуу системалары.

7. Тазалоо жана санитария: өндүрүштүк жайларды жана жабдууларды тазалоо жана санитардык тазалоо үчүн жабдуулар.

Булар сүттү кайра иштетүүдө кеңири колдонулган жабдуулардын бир нечеси гана, сунушталган иштетүү ыкмалары белгилүү бир продуктунун түрүнө жана өндүрүш технологиясына жараша ар кандай болушу мүмкүн.

Ар бир жабдуу өзүнүн аткаруучу кызматы, сапаттуу продукцияны өндүрүүдөгү натыйжалуулугу жана ага жараша экономикалык-каржылык чыгымдуулугу боюнча өзгөчөлөнүп турат.

Сүт азыктарын кайра иштетүүчү ишкананын материалдык-техникалык ресурстарынын жана жабдууларынын иштеши продукциянын конкреттүү түрүнө жана өндүрүштө колдонулуучу технологиялык процесстерге жараша болот. Бирок, жалпысынан алганда, жабдууларды иштетүү процесси мындай болот дей алабыз:

1. Сүттү кабыл алуу жана сактоо: чийки зат (сүт) ишканага кирип, чыпкалоо жана тазалоо процессинен өтөт, андан кийин өндүрүштө колдонулганга чейин белгилүү бир температурада резервуарларда сакталат.

2. Даярдоо процесстери: сүт майлуулугун стандартташтыруу, пастерлөө (микроорганизмдерди жок кылуу үчүн белгилүү бир температурага чейин ысытуу), гомогенизациялоо (майдын бирдей бөлүштүрүлүшү), ферменттерди жана башка ингредиенттерди кошуу сыяктуу алдын ала дарылоодон өтүшү мүмкүн.

3. Ферментация жана бышыруу процесстери: эгерде сүт азыктары, мисалы, йогурт, быштак, айран ж. б. өндүрүлсө, анда ферменттери кошулган сүт атайын жабдууларда ачытуу процесстеринен өтүшү мүмкүн.

4. Таңгактоо: даяр продукцияларды куюу, таңгактоо, маркалоо жана даяр продукцияны маркировкалоо жүрүүчү таңгактоочу линияларга жөнөтүү.

5. Сактоо жана муздатуу: таңгакталган азыктар кампага же чекене соода түйүндөрүнө жөнөтүлгөнгө чейин сактоо жана муздатуу процесстеринен өтөт.

6. Техникалык санитария жана тейлөө: өндүрүштүк цикл аяктагандан кийин, жабдуулар продукциянын кийинки партиясын даярдоо үчүн тазалоо, санитария жана тейлөө процесстеринен өтөт.

Бул этаптардын ар бири өндүрүлгөн продукциянын сапатын жана коопсуздугун камсыз кылуу үчүн кесиптик көзөмөлдү жана жалпы көзөмөлдү, ошондой эле коопсуздук жана санитардык нормаларды сактоону талап кыларын белгилей кетүү маанилүү.

Ал эми кайра иштетүү ишканаларында экономикалык жана финансылык ресурстарды пайдалануу алардын ийгиликтүү ишмердигинде негизги ролду ойнойт. Бул ишканалар чийки затты даяр продукцияга айландыруу менен алектенишет, бул белгилүү бир инвестицияларды жана ресурстарды башкарууну талап кылат [6]. Кайра иштетүү ишканаларында экономикалык жана финансылык ресурстарды пайдалануунун негизги аспектилерине токтолуп кетсек.

1. Техникага жана технологияга болгон инвестиция: кайра иштетүүчү ишканалар өндүрүш процесстерин оптималдаштыруу, өндүрүмдүүлүктү жана продукциянын сапатын жогорулатуу үчүн заманбап техникага жана технологияга инвестиция салууга тийиш.

2. Сырьёлорду жана материалдарды сатып алуу: экономикалык ресурстарды эффективдүү пайдалануу сырьёлорду жана материалдарды билгичтик менен башкарууну камтыйт. Бул ишенимдүү жеткирүүчүлөрдү тандоону, жеткирүү чынжырын башкарууну жана инвентаризацияны оптималдаштырууну камтыйт.

3. Акча агымын башкаруу: кайра иштетүүчү ишканалар өндүрүштүн үзгүлтүксүздүгүн камсыз кылуу жана берүүчүлөрдүн жана кредиторлордун алдындагы милдеттенмелердин өз убагында аткарылышын камсыз кылуу үчүн акча каражаттарынын агымын кылдат пландаштырышы керек.

4. Өндүрүш процесстерин оптималдаштыруу: экономикалык ресурстарды эффективдүү пайдалануу, ошондой эле чыгымдарды азайтуу, өндүрүмдүүлүктү жогорулатуу жана жабдууларды жана эмгек ресурстарын пайдалануунун натыйжалуулугун жогорулатуу өндүрүш процесстерин оптималдаштырууну талап кылат.

5. Чыгымдарды башкаруу: экономикалык ресурстарды эффективдүү пайдалануу өндүрүштүк чыгымдарды, административдик чыгымдарды жана башка операциялык чыгымдарды туруктуу көзөмөлдөөнү жана оптималдаштырууну камтыйт.

6. Инновация жана өнүгүү: кайра иштеп чыгуу өндүрүшү өз технологиясын өркүндөтүү, продукцияны жакшыртуу жана рынокто атаандаштыкка жөндөмдүү болуу үчүн инновациялык изилдөөлөргө жана иштеп чыгууларга инвестиция салууга тийиш.

Жыйынтык. Жалпысынан, кайра иштетүү ишканаларында экономикалык жана финансылык ресурстарды эффективдүү пайдалануу инвестицияны, тобокелдиктерди башкарууну, өндүрүш процесстерин оптималдаштырууну жана инновацияларга жана өркүндөтүүгө дайыма умтулууну камтыган комплекстүү мамилени талап кылат.

Демек, жогоруда келтирилген талдоолорго жана негизги аспектилерге таянып кайра иштетүү ишканаларында экономикалык-финансылык жана материалдык-техникалык ресурстарды натыйжалуу колдонуу менен ар кандай өндүрүштүк процессти оптималдаштыруу, инвестицияны жана тобокелдиктерди башкаруу, өндүрүмдүүлүктү жана кирешелүүлүктү жогорулатуу ж. б. эффективдүүлүктөргө жетүүгө болот деп айта алабыз.

Адабияттар:

1. Имаралиев, О. Р. Кыргыз Республикасынын кайра иштетүү жана тамак-аш өнөр жайынын абалы жана анын экономиканы өнүктүрүүгө кошкон салымы [Текст] / О. Р. Имаралиев // Кыргыз Республикасындагы илимий изилдөөлөр. - 2020. - No. 3-1. - P. 31-40. - EDN UCAYZT.
2. Бексултанов, А. А. Анализ финансово-экономического, хозяйственного учета в государственных учреждениях [Текст] / А. А. Бексултанов, Т. А. Тагаев // Вестник Кыргызского государственного университета строительства, транспорта и архитектуры им. Н.Исанова. - 2020. - № 1(67). - С. 175-180. - DOI 10.35803/1694-5298.2020.1.175-180. - EDN DGUXZD.
3. Кияйкина, К. Э. Формирование и использование финансовых ресурсов организации [Текст] / К. Э. Кияйкина // Результаты современных научных исследований : Материалы Международной научно-практической конференции. Часть 1. - Саранск: типография "Рузаевский печатник", 2021. - С. 33-37. - EDN GIBZKV.
4. Кулик, И. В. Прикладные аспекты повышения эффективности использования финансовых ресурсов предприятий / И. В. Кулик, А. А. Солонец // Ученые заметки ТОГУ. - 2019. - Т. 10, № 4. - С. 396-400. - EDN PPTMBP.
5. Бексултанов, А. А. Государственный финансовый контроль в зарубежных странах [Текст] / А. А. Бексултанов, К. А. Жалалдин, К. А. Иса, А. Сапарова // Актуальные вопросы образования и науки. - 2022. - № 2(74). - С. 7-10. - EDN MGWVBO.
6. Имаралиев, О. Р. Санариптик экономика шарттарында ишкананын каржы ресурстарын башкаруу [Текст] / О. Р. Имаралиев, А. А. Бексултанов // Вестник Ошского государственного университета. - 2023. - No.4. - P. 107-116. - DOI 10.52754/16948610_2023_4_12. - EDN LDVYRE.
7. Имаралиев, О. Р. Аймактардагы кайра иштетүү өндүрүшүнүн өнүгүүсүнө кластердик моделдин тийгизген таасири [Текст] / О. Р. Имаралиев // М. Рыскулбеков атындагы Кыргыз экономикалык университетинин кабарлары. - 2019. - No. 1(46). - 64-65 -бб.. - EDN GNKART.